

O'ZBEK TILINING KELAJAK AVLOD HAYOTIDAGI O'RNI VA ZARURIYATI

Nasirov Abdullo, Komilova M.M

Toshkent amaliy fanlar universiteti katta o'qituvchisi

Toshkent amaliy fanlar universiteti Bank ishi va audit yo'nalishi 2-kurs talabasi,

BI2201U03 guruh

nasirov19062004@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13383902>

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning o'zi haqida qisqacha tushuncha berilgan, o'zbek tilini o'rganishda yoshlar duch kelayotgan muammo va qiyinchiliklar tahlil qilingan hamda yoshlar o'rtasida o'zbek tilini bilish sifatini oshirish bo'yicha tavsiyalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: xalq mentaliteti, davlat tili, o'zbek tili grammatikasi, adabiy o'zbek tili, BMT, UNESCO, o'zbek tilining izohli lug'atining yangi nashri, ta'lim tizimi, interaktiv o'yinlar

1 INTRODUCTION

Til – xalq dunyoqarashi yoki mentaliteti, uning qadriyatlari, urf-odatlar, urf-odatlar tizimining ifodasidir. Har qanday xalq o'ziga xos shaxs, o'ziga xos xususiyatdir. Til etnosning asosiy o'ziga xos xususiyati bo'lib, uning o'zini o'zi saqlab qolishi va vakillarini boshqalardan ajratib turadigan vosita bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek tili – turkiy til bo'lib, O'zbekiston Respublikasining davlat tili, Afg'onistonning sakkiz shimoliy viloyatida mintaqaviy tildir. Bundan tashqari, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston, Rossiya, Turkiya va boshqa mamlakatlarda keng tarqalgan. Bu til ko'pchilik o'zbeklar uchun ona va asosiy tili hisoblanadi. Tashuvchilar soni 33 million kishiga yaqin.

Grammatik va leksik jihatdan adabiy o'zbek tilining eng yaqin hozirgi qarindoshlari rasmiy ravishda qarlik (chag'atoy) guruhiga kiruvchi uyg'ur va ili-turkiy tillaridir.

Hozirgi adabiy o'zbek tili unilar uyg'unligining yo'qligi bilan ajralib turadi. 1920-yillarda adabiy tilda faqat chekka shevalarda saqlanib qolgan undosh garmoniyani sun'iy ravishda mustahkamlashga harakat qilindi. Fonetika, grammatika va lug'atda O'zbekistonda XII–XIII asrlargacha hukmronlik qilgan fors va arab tillarining kuchli ta'siri seziladi. O'zbekiston islomlashtirilgunga qadar hukmron bo'lgan eski til — so'g'd tilining elementlari ham saqlanib qolgan. O'zbek tilidagi arablarning aksariyati fors tili orqali o'zlashtirilgan. XIX asrning 2-yarmidan boshlab o'zbek tiliga rus tilining ta'siri kuchli bo'ldi.

1929-yildan boshlab arab yozuvidan yangi lotin yozuviga (yanalif) o'tilgan. U 1940-yilgacha ishlatilgan.

1940-yilda O'zbekistonda kirill yozuviga o'tildi. Buning natijasida 1929–1940-yillar oralig'ida chop

etilgan ilmiy, badiiy, pedagogik, o'quv adabiyotlardan uzilib qoldik.

1940-yildan 1991-yilgacha o'rta hisob bilan o'zbek tilida 50 ming nomda 50 million nusxada kitoblar chop etilganini (bunga shu yillari nashr etilgan jurnal, gazetalar kirmaydi) hisobga olsak, biz yana lotin yozuviga o'tishda qanchadan-qancha adabiyotdan yiroqlashishimiz mumkinligi ayon bo'ladi.

Lekin, dunyoning eng rivojlangan mamlakatlari lotin yozuvidan foydalanadilar. Shuning uchun ham hozirgi eng zamonaviy texnika, tabiiy fanlar yoki ijtimoiy tadqiqotlar haqidagi adabiyotlar shu yozuv asosida yoritiladi. BMT, UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlarning xabar qilishlaricha, yangi texnika, texnologiya va fanga tegishli adabiyotlarning 80 foizi lotin yozuvida chop etilar ekan.

O'zbek tilining xalqimiz ijtimoiy hayotida va xalqaro miqyosdagi obro'-e'tiborini tubdan oshirish, unib-o'sib kelayotgan yoshlarimizni vatanparvarlik, milliy an'ana va qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalash, mamlakatimizda davlat tilini to'laqonli joriy etishni ta'minlash, O'zbekistondagi millat va elatlarning tillarini saqlash va rivojlantirish, davlat tili sifatida o'zbek tilini o'rganish uchun shart-sharoitlar yaratish, o'zbek tili va til siyosatini rivojlantirishning strategik maqsadlari, ustuvor yo'nalish va vazifalarini hamda istiqboldagi bosqichlarini belgilash maqsadida, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5850-son Farmoniga muvofiq: ko'p jildli "O'zbek tilining izohli lug'ati"ning to'ldirilgan yangi nashri (kirill va lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosida);

"O'zbek tilining imlo lug'ati";

"O'zbek tili sinonimlari lug'ati";

"O'zbek tili sinonimlarining katta izohli lug'ati";

“O‘zbek tili frazeologizmlarining katta izohli lug‘ati”;

“O‘zbek tili omonimlari lug‘ati”.

Mazkur bandda ko‘rsatilgan chora-tadbirlarni moliyalashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O‘zbek tilini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari yo‘naltirilsin.

Yoshlar o‘zbek tilidan kundalik muloqotda, ijtimoiy tarmoqlarda, musiqa, adabiyot va boshqa sohalarda keng foydalanmoqda. Biroq, boshqa ko‘plab mamlakatlarda bo‘lgani kabi, globallashuv va axborot texnologiyalarining rivojlanishining ta’siri ham yoshlar o‘rtasida ingliz va boshqa xorijiy tillardan foydalanishning kuchayishiga olib kelmoqda.

Ayrim yoshlar o‘zbek tilida muloqot qilishda quyidagi muammolarga duch kelishadi:

1. Amaliyot yetishmasligi: Ko‘pchilik o‘zbek yoshlari boshqa tillarda, xususan, rus, ingliz yoki turk tillarida yaxshiroq so‘zlashadi va ulardan kundalik hayotda tez-tez foydalanishadi. Shu sababli ularda o‘zbek tilini qo‘llashda amaliyot va ishonch yetishmasligi mumkin.

2. Leksik fonning o‘zgarishi: o‘zbek tilidagi yoshlar nutqi rasmiy o‘zbek tilidan farq qilishi mumkin. Yoshlar yangi iboralar, jarangli so‘zlar yoki boshqa tillardan olingan qarzlardan foydalanishlari mumkin, bu esa kekxa avlodlar yoki ushbu zamonaviy jargon iboralarini tushunmaydiganlar uchun tushunish muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Misol uchun, Toshkent shahrining ko‘chalaridan o‘tar ekanmiz, turli reklamalarga ko‘zimiz tushadi va aksariyat hollarda reklamalar rus yoki ingliz tilida va ayrim joylarda o‘zbek tilida imloviy xatolarga yo‘l qo‘yilib yozilgan bo‘ladi. Bularni ko‘rgan yosh avlodda noto‘g‘ri tushuncha vujudga keladi.

3. Ijtimoiy-iqtisodiy sabablar: ijtimoiy mavqening o‘zgarishi va yot madaniyatning ta’siri tufayli yoshlar o‘rtasida o‘zbek tilini qo‘llashda muammolar yuzaga keladi. Globallashuv va xalqaro aloqalarning kuchayishi bilan yoshlar o‘zlarining professional martabalarini uchun obro‘liroq yoki foydali deb biladigan tillardan foydalanishni afzal ko‘rishlari mumkin. Bu esa, ayniqsa, turli mamlakatlardan sayyohlar ko‘p keladigan shaharlarda yashovchi yoshlarning o‘zbek tiliga qiziqishini yo‘qotishiga olib kelishi mumkin. Bu xolatga misol qilib biror-bir nufuzli korxonaga ishga kirish uchun suhbatdan o‘tish jarayonini olishimiz mumkin. Bilamizki, hozirgi zamonda barcha tijorat va notijorat korxonalar o‘z xodimlaridan kamida 2-3 tilni mukammal bilishlarini talab qiladi.

4. Ta’lim tizimida o‘zbek tilining yo‘qligi: Ayrim ta’lim muassasalarida o‘zbek tili boshqa tillarga nisbatan yetarli darajada o‘qitilmasligi yoki yetarlicha

e’tibor berilmasligi mumkin. Bu esa yoshlarning o‘zbek tilini o‘quv muhitida va kundalik hayotda qo‘llashida muammolar tug‘dirishi mumkin. O‘zbek tiliga to‘g‘ri tarbiyaviy yondashuvning yo‘qligi uning yoshlar o‘rtasida obro‘-e’tiborining pasayishiga olib kelishi mumkin.

5. Motivatsiya yetishmovchiligi: Agar yoshlar o‘zbek tilini o‘rganish uchun aniq maqsad yoki sababga ega bo‘lmasa, unda motivatsiya va o‘quv jarayoniga munosabatda muammolar paydo bo‘lishi mumkin.

6. Mavjud resurslarning etishmasligi: o‘zbek tili, masalan, ingliz yoki ispan tillari kabi keng tarqalgan va mashhur emas. Shu sababli, yetarlicha o‘quv materiallarini topish qiyin bo‘lishi mumkin.

Yoshlarga o‘zbek tilini o‘rganishning muhimligi va uning rivojlanishiga ta’sirini tushuntirish lozim. Bu yo‘lda o‘zbek tilini o‘rganishning qiziqishlarni oshirish uchun darslar, o‘yinlar, kitoblar, audio va video materiallar keng foydali bo‘ladi.

Darslar: yoshlarga o‘zbek tilini o‘rganish uchun o‘ziga xos tayyorlangan darslar mavjud. Bu darslar o‘zbek alifbosi, so‘zlashish, gaplashish va matn yozishni o‘rganishga yordam beradi. Darslar interaktiv tarzda bo‘lib, o‘zbek tili bilimini oshirish va o‘rganishni qiziqishli qilishga yordam beradi.

O‘yinlar: O‘zbek tilini o‘rganish uchun interaktiv o‘yinlar ham foydali bo‘ladi. Bu o‘yinlar kompyuter yoki mobil ilovalar shaklida bo‘lishi mumkin. O‘yinlar orqali yoshlar o‘zbek tilini o‘rganish jarayonida qiziqishlarini oshirishadi va o‘rganishni ko‘ngil ochadi. O‘yinlar orqali so‘zlar, gaplar, grammatika va lug‘at bilimini rivojlantirish mumkin.

Kitoblar: Yoshlar uchun tuzilgan o‘zbek tili kitoblaridan foydalanish ham foydali bo‘ladi. Bu kitoblar o‘zbek tilining asosiy qoidalari, so‘zlar, gaplar va matnlar bilan to‘ldirilgan bo‘ladi. O‘zbek adabiyoti hammasini o‘z ichiga olgan kitoblar esa o‘zbek tilining qiziqishlarini oshiradi va o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli qiladi.

Audio va video materiallar: Yoshlarga o‘zbek tilini o‘rganish uchun audio va video materiallar ham foydali bo‘ladi. Bu materiallar o‘zbek tilining mazmunini, gaplashishni, so‘zlashishni va tinglashni o‘rganishga yordam beradi. O‘zbek tilining musiqasi, she’riyatini va adabiyotini o‘rganish uchun esa audio va video materiallar foydali bo‘ladi.

Aytishimiz kerakki, ona tilimiz kamolot sari oson yo‘lni bosib o‘tmagan, kundalik hayotda qo‘llayotgan narsalarimiz, uni kimnidir haqorat qilish yoki o‘zimizning nomimizga tilga olish nafaqat otabobolarimiz mehnatiga hurmatsizlik bo‘ladi. , balki xalqimizga, millatimizga hurmatsizlik ham. Shu munosabat bilan biz o‘zbek tili kunini yiliga bir

martadan ortiq nishonlashni, lekin til haftaligiga bag'ishlangan sovg'alar bilan turli viktorinalar o'tkazishni taklif qilamiz, bu esa yoshlarning o'zbek tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi

REFERENCES

- [1] <https://lex.uz>
[2] <https://uz.wikipedia.org>